

Vår bygger Landet

SÅ LÖSER VI ETABLERINGEN AV NYANLÄNDA
DEL 1: ARBETSMARKNAD

SVERIGES SOCIALDEMOKRATISKA
UNGDOMSFÖRBUND

Innehållsförteckning

Förord	3
Inledning	4
Bakgrund.....	5
Konfliktlinjen kring etableringen.....	6
Matchning.....	7
Efterfrågan på arbetskraft.....	7
Etableringslinjen	8
Nuläget	8
Första steget - asylprocessen	10
Andra steget – det nya livet börjar.....	10
Tredje steget – steget ut i samhället.....	11
När etableringen är genomförd.....	13
Lista på reformer	14

Förord

Inte sedan andra världskriget har så många människor varit på flykt. Det har pratats om att Sverige behöver andrum. Även om det är sant att fler EU-länder måste ta ett större humant och solidariskt ansvar är det inte det svenska flyktingmottagandet som behöver ett andrum. Det är människorna som flyr som behöver en plats att andas ut på.

Sverige står inför ett vägskäl – ska vi stänga gränserna eller leva upp till att vara en humanitär stormakt? Jag är övertygad om att Sverige kan hantera flyktingkrisen. Ett humant flyktingmottagande är inte bara solidariskt. Det är också en tillgång att människor vill komma hit. Att fylla underskottet på personal i välfärden och att öka sysselsättningen är viktigt både för att öka jämlikheten och för att möta den demografiska omvandling som Sverige befinner sig i.

Men för att lyckas krävs en politik som ser till att människor så tryggt som möjligt kan etablera sig i det svenska samhället. Vi har sett högerens förslag många gånger förut – sänk lönen för de som redan tjänar minst och kapa arbetsrätten – oavsett om det handlar om kvinnor, unga eller nyanlända. Deras one-size-fits-all-lösning kommer inte bidra till att förbättra etableringen eller skapa fler jobb. Den kommer enbart bidra till att öka klyftorna och ställa människor mot varandra.

SSU vill ge konkreta förslag på hur Sverige kan se till att fler kan vara med och bygga landet. Därför ger SSU nu ut rapportserien *Vi bygger landet* i tre delar. Den här rapporten handlar om arbetsmarknaden. Målet är att se till att Sverige kan ge alla människor som kommer hit rätt verktyg för att vara med och bidra efter sina förmågor.

Philip Botström, Förbundsordförande SSU

Inledning

I slutet av 2015 tillsatte SSU en arbetsgrupp med syftet att ta fram konkreta reformer för en effektiv och human etablering av nyanlända. Gruppen har bestått av representanter från civilsamhället, experter inom arbetsmarknad och stadsplanering, asylrätt och migration, som alla bidragit med viktig sakkunskap och perspektiv.

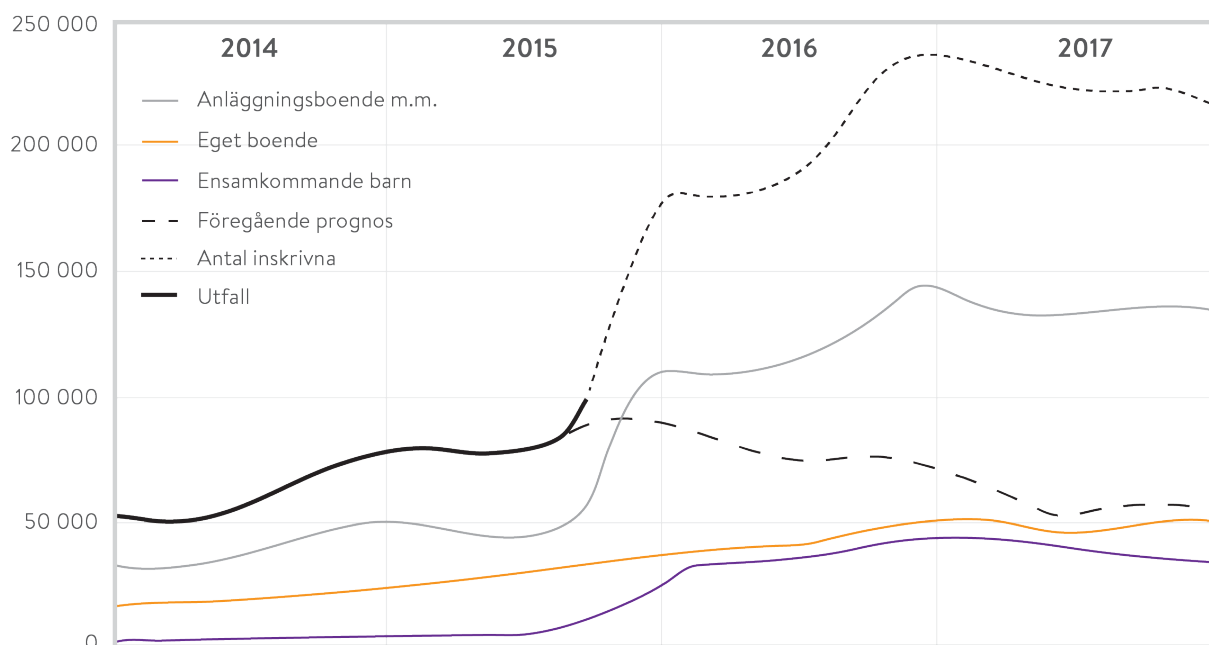
Resultatet av arbetet släpps i en rapportserie i tre delar som vi kallar *Vi bygger landet*. De tre delarna består av arbetsmarknad, utbildning och bostadsbyggande. Förslagen är generella men med lite mer tonvikt på unga än andra grupper. I den här första rapporten som handlar om arbetsmarknaden presenterar vi något vi kallar *etableringslinjen*. Den beskriver hur vägen från asylmottagande till etablerad kan göras mer effektiv, kvalitativ och inte minst mer human.

Elisabeth Lindberg, politisk sekreterare

Bakgrund

Arbetsmarknaden i Sverige står både inför stora möjligheter såväl som utmaningar. Sysselsättningen måste höjas permanent och arbetslösheten tryckas tillbaka för att fler människor som kan och vill arbeta också ska hitta arbetstillfällena. Det rör inte minst de många nyanlända flyktingar som under de kommande åren får uppehållstillstånd i Sverige. Migrationsverket beräknar att 35 000 asylsökande fick uppehållstillstånd under 2015. Asylsökande som anlände 2015 kan i värsta fall få sina ärenden avgjorda först 2017 och det är först då många åtgärder sätts igång.

Prognos över genomsnittligt antal inskrivna i mottagningen 2014 – 2017.

Källa: Migrationsverket.

Samhället behöver investera för att se till att mottagandet blir hållbart för kommunerna, samtidigt som nyanländas behov av språkundervisning, utbildning och hjälp med inträde både på bostadsmarknad och arbetsmarknad måste underlättas. En viktig lärdom av tidigare perioder med stort flyktingmottagande är att det måste skapas en tydlig linje mellan asylsystemet och arbetsmarknaden. Det samhället investerar i tidiga insatser fås tillbaka genom snabbare etablering. En bättre arbetsmarknad för nyanlända är dessutom en bättre arbetsmarknad även för unga och andra grupper födda i Sverige som idag befinner sig i en otrygg situation.

Regeringens förslag om tillfälliga uppehållstillstånd och hårdare försörjningskrav för anhöriginvandring är dessutom ett hinder i vägen för effektiv etablering. Tillfälliga uppehållstillstånd gör det näst intill omöjligt att planera ett liv i det nya landet.

Incitamentet att utbilda sig eller på andra sätt öka sin kompetens för framtiden minskar om osäkerheten i att få stanna permanent minskar. Återförening med anhöriga är dessutom en trygghetsfaktor som också gör att etableringen underlättas. Försämringar av den här typen är alltså inte förenligt med en effektiv etablering på arbetsmarknaden.

Konfliktlinjen kring etableringen

Det pågår en förflyttning av synen på nyanländas etablering på arbetsmarknaden. Tidigare har utbildning, kompetensförstärkningar och språkundervisning varit självklara byggstenar för att höja individers nivå till de krav som ställs på arbetsmarknaden. Istället har sänkta lägstalöner, försämrade arbetsrätt och skattesänkningar för arbetsgivare det senaste året lyfts upp som förslag för att människor ska hitta sysselsättning. En sådan ambitionssänkning har tidigare inte varit ett alternativ i Sverige.

Det finns väldigt lite som tyder på att lägre lägstalöner har någon effekt på sysselsättningen i stort. Idén bygger på en tanke om "one-size-fits-all", vilket blir ett allvarligt misstag med så heterogena grupper som unga och nyanlända.

Sänkta lägstalöner får även fördelningspolitiska konsekvenser och bidra till att fler med redan låga löner får en än mer ohållbar ekonomisk situation. På sikt driver det ner lönenivån generellt i branscher som redan är lågbetalda. Internationella studier visar också att särskilt kvinnor stannar kvar i arbeten med lägre lön och därmed straffas över tid av att börja med ett jobb med väldigt låg lägstalön. Det är inte heller bra för samhällsekonomin med lägre lägstalöner då höjda inkomster för de med lägst löner driver ekonomisk tillväxt i mycket större utsträckning än högre inkomster för högavlönade.

Det finns även lite som tyder på att lägre ingångslöner skulle leda till att fler företag anställer. I en undersökning från Konjunkturinstitutet 2014 svarar två av tre arbetsgivare att priset på arbetskraft inte hindrar dem från att anställa. Vi vet även att Alliansens sänkning av arbetsgivaravgiften för unga, som också var en metod för att sänka priset på arbetskraft, inte ledde till signifikant ökad sysselsättning i förhållande till kostnaden.

Matchning

Att etablera en arbetstagare handlar om att hitta en passande sysselsättning – den första *bästa* sysselsättningen. En läkare som kör taxi har visserligen ett jobb men är inte matchad mot den anställning som innebär att hen blir långvarigt etablerad. Med utgångspunkten att det är den *bästa* matchningen som är målet blir det relevant att kartlägga vilka kompetenser en individ har redan i mottagandet och vilka som behöver kompletteras. Det blir relevant för Arbetsförmedlingen att se till att rätt insatser görs utifrån individuella förutsättningar och att offentliga resurser sätts in för att bekosta dessa. På det sättet upprättas en tydlig linje mellan det första steget som asylsökande till sista steget som etablerad. Med kvalitativa satsningar är risken för att falla bort från arbetsmarknaden betydligt lägre.

Efterfrågan på arbetskraft

Arbetsmarknaden i Sverige har sedan 1990-talets ekonomiska kris haft en arbetslöshet som inte är förenlig med full sysselsättning. Fler vill arbeta än som hittar ett jobb. Människor med svårigheter att etablera sig på arbetsmarknaden utmålas lätt som en homogen grupp där alla ska pressas in i samma smala mall. En situation där grupper med jobb ställs mot grupper utan jobb skapar klyftor mellan arbetstagare. Arbetsmarknaden behöver istället bli mer jämlik med större trygghet för alla oavsett ålder, kön och etnicitet.

Det är en tillgång för Sverige att människor kommer hit. Stora pensionsavgångar över tid samt ett redan stort underskott på personal i välfärden behöver fyllas. Det gör inte minst att gymnasiekompetens är av största vikt framöver och något som är mycket lönsamt för samhället att investera i. Även bostadsbyggandet och investeringar i infrastruktur kommer skapa arbetstillfällen som kommer kräva arbetskraft. En föränderlig värld med digitalisering som ledstjärna kommer kräva större yrkeskompetens och arbetsmarknadsutbildningar som underlättar snabba omställningar.

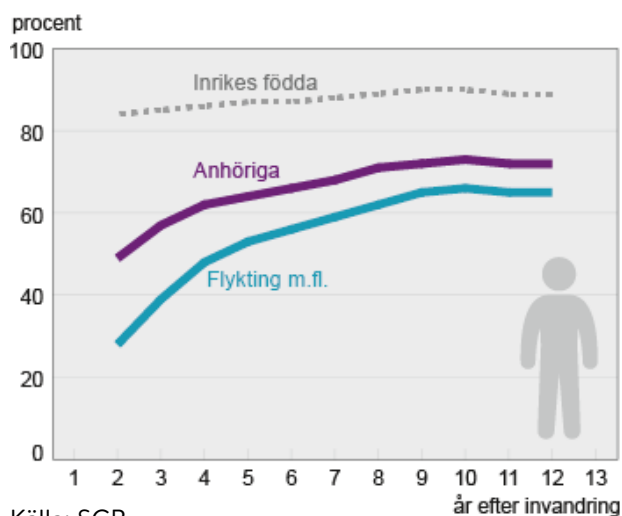
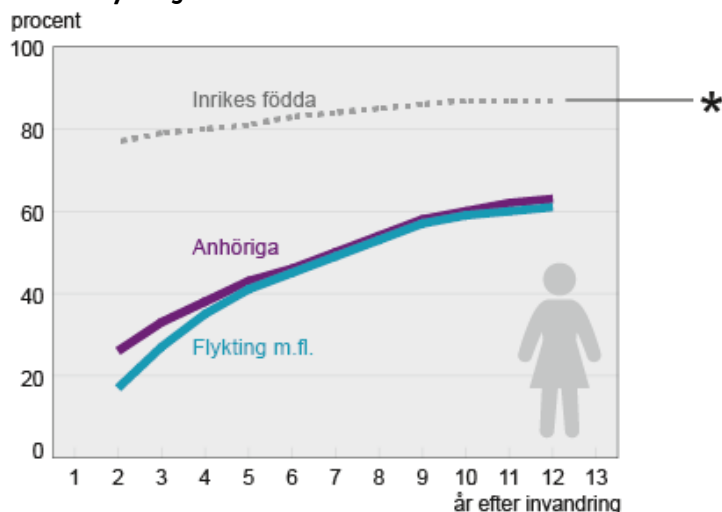
De två största utmaningarna på arbetsmarknaden är alltså dels efterfrågeproblemet, dels matchningsproblemet. På många sätt hänger de ihop. Efterfrågan på arbetskraft styr hur många som hittar jobb och om färre får sysselsättning blir också matchningen försämrade. Inte minst märks det här när nya grupper letar arbete. Främst unga och nyanlända har svårt att riktigt få fäste. Samhällets uppgift blir därmed att både skapa efterfrågan på arbetskraft som idag uppfattas som långt ifrån arbetsmarknaden genom investeringar och se till att personer utan utbildning kan stärka sin kompetens.

Etableringslinjen

Nuläget

Riksrevisionen har i en stor utvärdering av statens insatser för nyanländas etablering konstaterat att åtgärderna inte är tillräckligt effektiva i dagsläget. Det tar mellan sju och tio år tills hälften av de nyanlända är etablerade på arbetsmarknaden – varav kvinnor med låg utbildning är den grupp som har absolut svårast att etablera sig. Ungefär en tredjedel av de nyanlända beräknas ha förgymnasial utbildning som är kortare än nio år, samtidigt som enbart fyra procent deltar i utbildning via Komvux. Vidare presenterar Riksrevisionen siffror som visar att 70 procent av de nyanlända får förberedande insatser (språkundervisning, kartläggning av kompetenser, jobbsökarkurser eller utbildning) medan endast nio procent får arbetspraktik, sju procent får arbetsmarknadsutbildning och fem procent får arbetsträning med handledare. Åtgärder pågår alltså men leder inte tillräckligt snabbt till etablering och framför allt är det för få som får riktigt kvalitativa insatser. Någonstans fastnar arbetet i stuprör mellan myndigheter, kommuner och privata aktörer.

6 av 10 flyktingar arbetar efter 13 år.

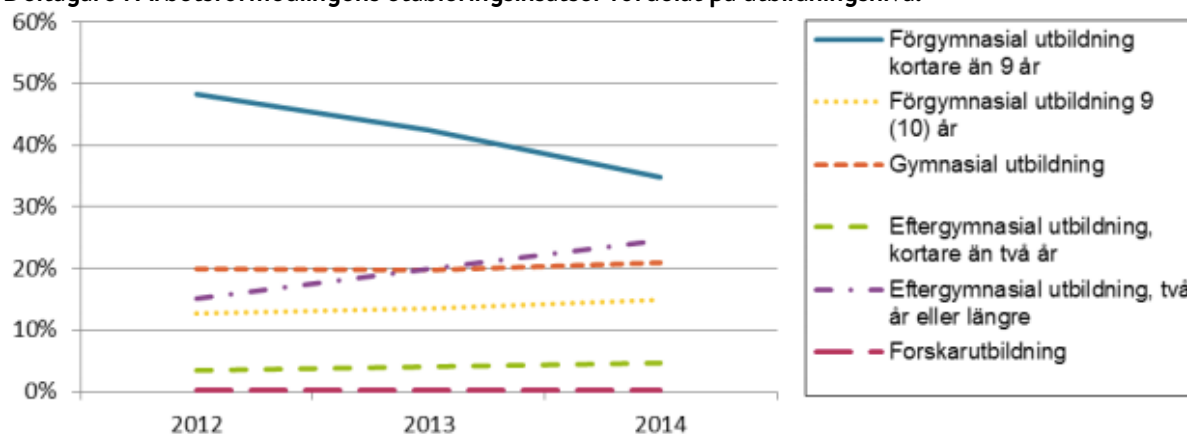

Källa: SCB.

2015 avskaffade den nuvarande regeringen de kritiserade etableringslotsarna som gett magra resultat för nyanländas etablering och dessutom kritiserats hårt för vissa fall av oegentligheter. Istället har bland annat snabbspår för bristyrken och akademiker lanserats tillsammans med arbetsmarknadens parter och Arbetsförmedlingen. Tanken är att nyanlända ska kunna validera sina kunskaper på sitt modersmål och få möjlighet att praktisera sitt yrke under tiden.

Siffror från Arbetsförmedlingen 2014 visar att 24 procent av de nyanlända i Arbetsförmedlingens etableringsinsatser hade en eftergymnasial utbildning som var två år eller längre. Utbildningsnivån har gradvis ökat bland deltagarna och andelen med eftergymnasial utbildning är nu lika stor som i befolkningen i stort. Av dessa matchades 65 procent mot yrken som kräver högskoleutbildning. Den här gruppen etablerar sig snabbare ju tidigare insatserna för validering och matchning sätts in.

Deltagare i Arbetsförmedlingens etableringsinsatser fördelat på utbildningsnivå.

Källa: Arbetsförmedlingen

TCO visar i rapporten *Ett jobb eller rätt jobb: Invandrade akademikers chanser i Sverige* att ju tidigare nyanlända med eftergymnasial utbildning får ett kvalificerat arbete desto mindre är risken för arbetslöshet senare. Ett jobb vilket som helst minskar dock inte risken. Matchning och validering är alltså av avgörande betydelse.

Den stora utmaningen på svensk arbetsmarknad är dock de resterande två tredjedelarna som dessutom är en mycket heterogen grupp. Både yrkeskunniga personer som inte omfattas av snabbspåren och personer med mycket bristfällig utbildning finns här. För att de här personerna ska få en så bra etablering som möjligt är tidig kartläggning och kvalitativa insatser av största betydelse.

Etableringslinjen som presenteras här är en sammanhållen strategi som består av tre steg för en nyanländ: asylprocessen, när det nya livet börjar och steget ut i samhället.

Första steget - asylprocessen

Asylprocessen kan idag ta upp till två år på grund av stort tryck på Migrationsverkets handläggare. Det är en lång tid av väntan på att det nya livet ska börja.

Språkundervisning och kartläggning finns redan för asylsökande men i för liten utsträckning för att vara effektiv för den senare etableringen.

Svenskundervisning

Mycket av svenskundervisningen sker till exempel i studieförbundens regi och omfattar 16 timmar i veckan. Vi föreslår istället att studieförbund och ideella organisationer får ett tydligare uppdrag med statlig finansiering för att kunna öka omfattningen på svenskundervisningen. Det ska också omfatta grundläggande samhällsundervisning. Vi ska också stärka civilsamhället lokalt så att det finns en infrastruktur för nyanlända att skapa kontakter och bli en del av samhället.

Kartläggning

Arbetsförmedlingen har påbörjat arbetet med ett digitalt verktyg för att kartlägga nyanländas kompetenser. Den typen av verktyg är både tids- och resurseffektiva genom att nyanlända kartlägger sina egna kompetenser på sitt eget språk redan tidigt i asylprocessen. Det är en metod som vi föreslår fortsätter att utvecklas. Från den första tiden i mottagningen ska alla nyanländas kompetenser kartläggas och detta ska göras till en självklar del i asylprocessen. Att arbetsförmedlare har en kompetenskartläggning klar när uppehållstillstånd har blivit beviljat gör det lättare att sätta in rätt insatser från början oavsett om det handlar om validering av examen, utbildning, arbetspraktik, subventionerad anställning eller liknande.

Förslag:

1. Ge studieförbund och ideella organisationer utökat uppdrag för svenskundervisning och samhällsintroduktion med statlig finansiering.
2. Utveckla Arbetsförmedlingens digitala kartlägningsverktyg och gör det till en självklar del av asylprocessen.
3. Ge nyanlända möjlighet att bli introducerade i det lokala civilsamhället för att skapa kontaktnät och bli en del av samhället i Sverige.

Andra steget – det nya livet börjar

När uppehållstillståndet är beviljat och det nya livet i Sverige kommer in i ett nytt steg är det dags för mer kvalitativa insatser. Det är av högsta vikt att Arbetsförmedlingen får tillräckliga resurser och att arbetsförmedlare får stöd med administrativa uppgifter så

de kan ägna sig åt sin huvudsyssla. De trainee-tjänster som regeringen lanserat kan exempelvis användas till att avlasta både arbetsförmedlare och socialsekreterare med administration.

SFI

Att lära sig svenska är en nyckel till arbetsmarknaden. SFI-skolan är dock ett trögt system som i många fall inte ger utrymme för annan utbildning eller praktik samtidigt. Många oseriösa aktörer gör det ibland oklart hur mycket resultat investeringen ger. För att stärka kvaliteten och öka effektiviteten ska Arbetsförmedlingen få ett uppdrag att kartlägga och lista vilka aktörer som bäst kan bedriva effektiv och kvalitativ SFI-undervisning. Kommunerna ska även få bättre verktyg att bedriva undervisning i egen regi.

Validering

Om nyanländas kompetens kartläggs tidigare under asylprocessen med hjälp av Arbetsförmedlingens digitala kartlägningsverktyg kommer det här steget gå betydligt snabbare. Validering av universitetsexamina och yrkeslegitimationer för personer med eftergymnasial utbildning ska ske inte bara genom snabbspåren utan efter individuella bedömningar. För de som saknar gymnasieutbildning ska en plan upprättas för grundläggande utbildningsinsatser till exempel inom Komvux. Unga ska få gymnasieutbildning eller yrkesutbildning beroende på behov och kompetens.

Det här är på många sätt ett kritiskt steg med tanke på att ju tidigare en individ kommer in på rätt spår desto lättare kommer etableringen gå senare. Att Arbetsförmedlingen gör en kvalitativ behovsbedömning för de som saknar gymnasiekompetens samt de som inte omfattas av snabbspåren är extra viktigt.

Förslag:

1. Avlasta arbetsförmedlare med administrativa uppgifter, exempelvis genom trainee-tjänster.
2. Arbetsförmedlingen får ett uppdrag att kartlägga och lista vilka aktörer som bäst kan bedriva effektiv och kvalitativ SFI-undervisning.
3. Validering och individuella behovsbedömningar för nyanlända utförs oavsett om de ingår i snabbspåren eller inte.

Tredje steget – steget ut i samhället

Nu har vi kommit till huvudinsatsen. Validering eller behovsbedömning är genomförd och det är dags att ta steget ut på arbetsmarknaden på allvar. Alla nyanlända ska få en etableringsplan som, mer än idag, fokuserar på kvalitet och tar hänsyn till individuella behov. Det är viktigt att inte sätta någon generell tidsram för hur lång tid etableringen

tar då det kommer skilja sig åt i det individuella fallet. Två år som idag är regel för etableringsinsatserna kan vara mer än nog för vissa och inte alls tillräckligt för andra. Hellre en något längre etableringstid om det innebär att etableringen på lång sikt blir mer stabil.

Flexibilitet med tydliga resultat

Huvudinsatsen bör ske med stort fokus på resultat men med stor flexibilitet för individuella behov. Kraven ska vara höga på att slutföra utbildningar och praktik men insatserna ska vara generösa i sin omfattning. Egen försörjning och kompetensförstärkning ska inte stå i motsats till varandra.

Det ska vara möjligt för olika åtgärder att haka i varandra istället för att personer måste falla ur en åtgärd för att bli aktuell för nästa. Något som skapar transaktionskostnader som i längden blir väldigt stora och gör etableringslinjen mindre effektiv. Exempelvis ska en ung person genom sin etableringsplan kunna börja med att läsa in en gymnasieexamen och samtidigt kvalificera sig för stöd genom 90-dagarsgarantin, istället för att vara arbetslös däremellan.

Huvudinsatsen får inte enbart fokusera på akademiker och bristyrken. Dessa grupper kommer med största sannolikhet klara sig bra på arbetsmarknaden. Mycket fokus kommer behöva läggas på ensamkommande flyktingungdomar och unga vuxna utan utbildning. De ska till exempel kunna få yrkes- eller högskoleutbildningar finansierade genom Arbetsförmedlingen.

Nationell uppsökarkommission

Vi föreslår en nationell ”uppsökarkommission” bestående av främst arbetsmarknadens parter, Arbetsförmedlingen samt Sveriges kommuner och landsting (SKL) som får i uppdrag att kartlägga tillgängliga arbetstillfällen och aktivt söka upp dessa.

Bristyrkesanalyser regionalt ska vara en del av arbetet med etableringen för att på så vis veta vilka yrken som efterfrågas mest på olika platser i landet. Det här är också en bra metod för att kartlägga vilka behov som finns i olika sektorer på längre sikt och därmed vilka insatser som är bäst att sätta in för nyanlända nu. Uppsökarverksamheten måste bli mycket mer aktiv om tillräckligt många arbeten ska finnas tillgängliga.

Finanspolitiska rådet har tidigare krävt en kommission för att hantera etableringen av nyanlända, med stort fokus på lägre lönestälningar och jobb i RUT- och ROT-sektorn. Det är dock en nödlösning och inget som är hållbart på sikt. Det är viktigare att förbättra matchningen och skapa efterfrågan på arbetskraft. Att fokusera på försämrade villkor på arbetsmarknaden är att backa in i framtiden.

Förslag:

1. Alla nyanlända får en etableringsplan som tar hänsyn till deras individuella behov men med höga krav på att slutföra insatserna.
2. Arbetsförmedlingen upprättar regionala bristyrkesanalyser för bättre kartläggning av arbetsmarknadens behov lokalt.
3. En individ ska kunna kvalificera sig för flera åtgärder samtidigt istället för att riskera att falla mellan stolarna.
4. En uppsökarkommission inrättas som jobbar aktivt med att kartlägga arbetskraftsbehov och söka upp tillgängliga arbetstillfällen.

När etableringen är genomförd

Ska vi sammanfatta stegen från asylmottagandet till etableringen är det främst en fråga om att se till att alla kan vara med och bygga landet efter sina förmågor. Vi vet också att rätt sysselsättning är mycket viktigare och mer långsiktigt hållbart för etableringen än vilken sysselsättning som helst. Att sätta en specifik tidsram för hur lång tid etableringen tar för hela gruppen nyanlända är dels omöjligt och dels inte särskilt hjälpsamt för en grupp som är väldigt heterogen. Det blir varken hållbart för individen eller särskilt lönsamt för samhället i längden. Tydliga resultat med stor flexibilitet ska vara ledorden.

Högre investeringskostnad i början betalar sig genom snabbare etablering senare. Men det krävs att samhället investerar i utbildningsinsatser, arbetsförmedling och praktikplatser. Även välfärden kommer ha stora behov av gymnasieutbildade människor framöver både med befolkningsökningen och den demografiska utvecklingen. För att öka sysselsättningen permanent och samtidigt skapa en snabbare och mer effektiv etablering kommer investeringar i etableringslinjen vara en långsiktigt hållbar lösning.

Lista på reformer

1. Ge studieförbund och ideella organisationer utökad uppdrag för svenskundervisning och samhällsintroduktion med statlig finansiering.
2. Utveckla Arbetsförmedlingens digitala kartläggningsverktyg och gör det till en självklar del av asylprocessen.
3. Ge nyanlända möjlighet att bli introducerade i det lokala civilsamhället för att skapa kontaktnät och bli en del av samhället i Sverige.
4. Avlasta arbetsförmedlare med administrativa uppgifter, exempelvis genom trainee-tjänster.
5. Arbetsförmedlingen får ett uppdrag att kartlägga och lista vilka aktörer som bäst kan bedriva effektiv och kvalitativ SFI-undervisning.
6. Validering och individuella behovsbedömningar för nyanlända utförs oavsett om de ingår i snabbspåren eller inte.
7. Alla nyanlända får en etableringsplan som tar hänsyn till deras individuella behov men med höga krav på att slutföra insatserna.
8. Arbetsförmedlingen upprättar regionala bristyrkesanalyser för bättre kartläggning av arbetsmarknadens behov lokalt.
9. En individ ska kunna kvalificera sig för flera åtgärder samtidigt istället för att riskera att falla mellan stolarna.
10. En uppsökarkommission inrättas som jobbar aktivt med att kartlägga arbetskraftsbehov och söka upp tillgängliga arbetstillfällen.